

CZU 339.5 : 63 (478)

COMERȚUL INTRAINDUSTRIAL CU PRODUSE AGROALIMENTARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE ȘI TENDINȚE

*Liliana CIMPOIEȘ**Universitatea Agrară de Stat din Moldova*

Abstract. The paper analyzes the agri-food trade of Moldova from different aspects of intra-industry trade. The aim is to estimate the trend and extent of intra-industry trade in agri-food products of Moldova. The time series from 2001-2015 are examined. According to the obtained results, the level of intra-industry trade in agricultural and food products for Moldova is quite high (78%), fact which indicates a decline of trade relationships with EU countries and an increase with CIS countries. For most commodity groups the values of Grubel Lloyd index present a high average variability over time, fact which reflects the structural changes in Moldova's agri-food trade. The values of A indices are very low and indicate that most of changes in trade flows had been inter-industrial in nature and probably generated high adjustment costs. The switching results of the B index of marginal intra-industry trade indicate that Moldova's position on these markets considerably improved and strengthened.

Key words: Agriculture; Intra-industry trade; Marginal intra-industry trade; Agri-food products.

Rezumat. În lucrarea dată se analizează fluxurile comerciale cu produse agroalimentare din Republica Moldova sub diferite aspecte ale comerțului intraindustrial. Scopul lucrării este de a estima tendința și dimensiunea comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare din Republica Moldova. Perioada analizată include datele din anii 2001-2015. Conform rezultatelor obținute, nivelul comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare pentru Republica Moldova este destul de înalt (78%), și indică asupra unei diminuări în relațiile comerciale cu țările Uniunii Europene (UE) și o majorare în ceea ce privește țările din Comunitatea Statelor Independente (CSI). Pentru majoritatea grupelor de mărfuri indicii Grubel Lloyd prezintă o variabilitate medie înaltă pe parcursul perioadei analizate, ceea ce reflectă schimbările structurale ce au avut loc în comerțul agroalimentar al Republicii Moldova. Indicii A prezintă valori joase, ceea ce indică că majoritatea schimbărilor în fluxurile comerciale au fost de natură interindustrială și probabil au generat costuri de ajustare înalte. Rezultatele instabile ale indicelui B al comerțului intraindustrial marginal indică că poziția Republicii Moldova pe aceste piețe s-a ameliorat considerabil.

Cuvinte-cheie: Agricultură; Comerț intraindustrial; Comerț intraindustrial marginal; Produse agroalimentare.

INTRODUCERE

În literatura economică, cele mai discutate subiecte legate de tendințele comerțului mondial țin de comerțul intraindustrial (IIT). Acesta poate fi definit ca fluxuri simultane de import și export de mărfuri care fac parte din același sector. Se pune accentul pe comerțul cu produse similare sau puțin diferențiate, bazate pe concurența imperfectă sau cererea pentru bunuri aproape substituibile în țări diferite, de către consumatori cu preferințe distincte (Luka, O. 2004, Levkovich, I. 2007).

În lucrările lui Greenway și Milner (2003) se menționează că comerțul intraindustrial are loc datorită costurilor comparative ale teoriei comerțului tradițional care nu este explicată de fluxurile simultane de exporturi și importuri într-o țară. Atunci când există comerț intraindustrial, economiile se confruntă cu o sursă suplimentară de venit, o gamă mai largă de produse, schimb de economii de scară și efecte pro-concurențiale. Comerțul intraindustrial reduce cererile de protecționism, deoarece în orice industrie există atât exporturi, cât și importuri, ceea ce face dificilă unanimitatea între cei ce solicită protecționism (Ruffin, R. 1999). Este făcută referire și la faptul că industriile cu niveluri înalte de IIT, datorită liberalizării schimburilor comerciale, suportă mai puține modificări structurale și mai puține costuri de ajustare decât cele cu niveluri joase. Aceasta se datorează faptului că e mai ușor a transfera sau adapta resursele la firme sau industrii decât a le schimba de la o industrie la alta (Kandogan, T. 2003).

Lucrarea dată cercetează comerțul agroalimentar al Republicii Moldova, în special diferitele aspecte ale comerțului intraindustrial (IIT). Interesul pentru acest subiect reiese din următoarele considerente: agricultura și comerțul agroalimentar joacă un rol important în economia Republicii Moldova; ponderea agriculturii în Produsul Intern Brut (PIB) este în prezent de aproximativ 12%; circa o treime din forța de muncă este încadrată în agricultură; produsele agroalimentare constituie, în mediu, 48,6% din totalul exporturilor țării. La fel, implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană este un pas important spre liberalizarea și dezvoltarea economică a țării.

Astfel, scopul acestei lucrări este de a examina tendința și dimensiunea comerțului intraindustrial în sectorul agroalimentar al Republicii Moldova în perioada 2001-2015. Vom încerca de a identifica acele măsuri ale IIT care sunt mai adecvate pentru studierea generală a comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare, posibilele diferențe între anumite produse și grupe de țări, precum și modificările în fluxurile comerciale din perioada de referință.

MATERIAL ȘI METODĂ

Există mai mulți indici de estimare a comerțului intraindustrial. Cel mai larg utilizat este indicele Grubel-Lloyd (1975). Calcularea comerțului intraindustrial (IIT) pentru un sector va fi:

$$GLIT_i = \frac{(X_i + M_i)X_i - M_i}{(X_i + M_i)} \times 100, \quad (1)$$

unde $GLIT_i$ este indicele Grubel-Lloyd al comerțului intraindustrial i , X_i și M_i reprezintă valorile exporturilor și importurilor în sectorul i .

Indicele Grubel-Lloyd (GL) poate lua valori de la 0 la 100. Valoarea zero a GLIT indică că nu există IIT (exporturile sau importurile sunt zero). Dacă valoarea este egală cu 100, atunci tot comerțul este IIT (exporturile echivalează importurile).

Există mai multe limitări ale indicelui GL pentru a include dinamica schimbărilor în IIT. Astfel, sunt necesari indicatori bazați pe fluxurile comerciale marginale care ar putea oferi concluzii veridice. O primă încercare în elaborarea unui indice marginal al comerțului intraindustrial a fost făcută de Hamilton și Kniest (1991). Ei argumentau că pentru a evalua ajustarea consecințelor expansiunii comerțului este important să se axeze pe modificările marginale ale IIT (MIIT). Acest indice calculează efectiv partea modificărilor în exporturi și importuri. Cea mai utilizată măsură MIIT este indicele A (o transpozițiune a indicelui GL față de modificările comerciale), propus de Brulhart (1994):

$$MIIT = A = I - \frac{|(X_t - X_{t-n}) - (M_t - M_{t-n})|}{|X_t - X_{t-n}| + |M_t - M_{t-n}|} \quad (3)$$

unde n reprezintă numărul de ani ai perioadei relevante de ajustare. Poate fi exprimat ca:

$$A = I - \frac{|\Delta X - \Delta M|}{|\Delta X| + |\Delta M|} \quad (4)$$

Similar cu indicele GL, A poate lua valori de la 0 la 100. O valoare zero indică că comerțul marginal într-un sector particular trebuie să fie completamente de tip interindustrial, iar 100 reprezintă comerțul marginal totalmente interindustrial (Greenway, D., Milner, C. 1983).

Totuși, indicele A nu include informația despre performanța comercială relativă a sectoarelor în anumite țări. La fel, exporturile nete reflectă specializarea în cadrul unui sau altui sector particular. De aceea, Brulhart (1994) propune indicele B:

$$B = \frac{\Delta X - \Delta M}{|\Delta X| + |\Delta M|}, \quad (5)$$

sau $|B| = I - A$.

Coeficientul B poate lua valori de la -100 la 100. Cu cât B este mai aproape de zero, cu atât este mai mare MIIT și performanța specifică a sectorului țării. Când B este mai mare decât zero, modificarea în exporturi este mai mare decât modificarea în importuri. Și invers, atunci când coeficientul B are valori mai joase decât zero, modificarea în exporturi a fost mai mică decât modificarea în importuri.

Această lucrare este bazată pe analiza de date secundare furnizate de către Biroul Național de Statistică pentru analiza comerțului intraindustrial și marginal. Sunt analizate cele 24 de capitole din Nomenclatorul Mărfurilor în conformitate cu Sistemul Armonizat (HS) 2012 corespunzătoare produselor agroalimentare. Indicatorii comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare sunt estimați pentru diferite grupe de țări, precum: Uniunea Europeană (UE), Comunitatea Statelor Independente (CSI), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) și altele.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pe parcursul perioadei analizate se observă o tendință de majorare atât a exporturilor, cât și a importurilor. Astfel, exporturile s-au majorat cu 11%, iar importurile cu 13%, balanța comercială a Republicii Moldova fiind negativă.

Produsele agroalimentare sunt principalele mărfuri de export, având o pondere de 45% în volumul total al exporturilor. Ponderea acestora s-a diminuat în perioada examinată cu 18%, ceea ce a influențat și balanța comercială a produselor agroalimentare. Deși aceasta din urmă este pozitivă, volumul importurilor agroalimentare s-a majorat în ritmuri mai accelerate comparativ cu exporturile, ceea ce influențează cifra de afaceri a comerțului exterior. Rata creșterii anuale pentru exporturile produselor agroalimentare a fost de 9%, iar a importurilor de 13%.

Analizând evoluția fluxurilor comerțului cu produse agroalimentare, se observă o tendință de majorare a exporturilor agroalimentare de la 356857 mii dolari SUA în 2001 la 914488 mii dolari SUA în 2015 (tab. 1). Perioada anilor 2006-2007 este caracterizată printr-o descreștere ușoară în exporturile agroalimentare ca rezultat al embargoului asupra vinurilor moldovenești, impus de Federația Rusă, unul din principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova.

Pe parcursul perioadei analizate au intervenit modificări majore și în distribuția geografică (tab. 2). Până în anul 2006 majoritatea exporturilor agroalimentare erau orientate spre țările CSI. În 2007 ponderea exporturilor agroalimentare moldovenești pe piețele CSI se diminuează cu 30%. Această micșorare denotă diminuarea dependenței de piețele țărilor CSI și apropierea treptată spre alte piețe, inclusiv cea a UE. Un factor determinant a fost aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană în 2007, România fiind un partener comercial important al Republicii Moldova. La fel, în această perioadă Republica Moldova a beneficiat de diverse facilități comerciale din partea UE prin Sistemul General de Preferințe (GSP+) în 2006 și Preferințe Comerciale Autonome (ATP) în 2008, pentru băuturi alcoolice, zahăr și unele produse agricole. O mai mare liberalizare a relațiilor comerciale cu UE este datorată și Acordului Aprofundat și Comprehensiv de Liber Schimb (DCFTA), parafat în 2014.

Tab. 1. Valoarea și ponderea comerțului exterior al Republicii Moldova și fluxurile comerciale agroalimentare, 2001-2015

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	Rata medie a creșterii
Exporturi, mii dolari SUA	565494	789933	1090919	1340050	1282981	2216815	2428303	1966837	1,11
Importuri, mii dolari SUA	892228	1402347	2292292	3689524	3278270	5191271	5492393	3986820	1,13
Exporturi agroalimentare, mii dolari SUA	356857	463076	582715	506210	604745	917103	1015546	914488	1,09
Importuri agroalimentare, mii dolari SUA	143298	204589	279575	465914	513583	687784	783795	586576	1,13
Balanța comercială, mii dolari SUA	-326734	-612414	-1201373	-2349474	-1995289	-2974456	-3064090	-2019983	X
Balanța comercială agroalimentară, mii dolari SUA	213559	258487	303140	40296	91162	229318	231749	327912	X
Pondere exporturilor agroalimentare, %	63,10	58,62	53,41	37,77	47,13	41,37	41,82	45,53	X
Pondere importurilor agroalimentare, %	16,06	14,58	12,19	12,62	15,66	13,24	14,27	13,52	X

Sursă: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică (2017), <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>

Pe parcursul anilor 2001-2015 exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova s-au majorat substanțial spre țările UE și OCDE, dar s-au diminuat către țările CSI cu 13% (în mare parte datorită embargourilor aplicate). În ceea ce privește distribuția geografică a importurilor, cele din UE s-au diminuat, iar cele din țările CSI s-au majorat. Cei mai importanți importatori de produse agroalimentare din țările UE sunt România, Germania, Franța, Grecia, Italia și Olanda. Rata medie de creștere a importurilor agroalimentare din țările CSI a fost de 25%, iar din țările UE și alte țări – de 12% și, respectiv, 13% (tab. 2).

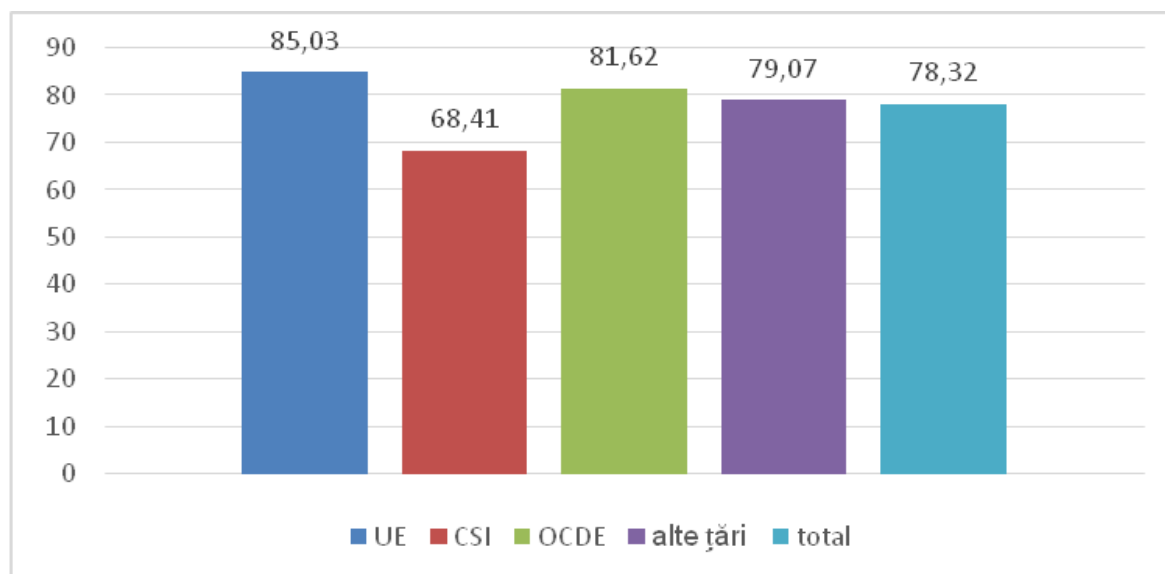
Deși s-a redus în ultimii ani, ponderea țărilor CSI constituie 45% din totalul exporturilor agroalimentare. O pondere mare o are Federația Rusă, care constituie 30% în exporturi și 10% în importuri, în principal produse vegetale (50%), băuturi și alte produse alcoolice (30%). Pe locul doi al partenerilor principali din cadrul țărilor CSI sunt Ucraina și Belarus, fluxurile comerciale cu acestea majorându-se cu 11% și, respectiv, 13%.

Tabelul 2. Distribuția geografică a produselor agroalimentare din Republica Moldova, mii dolari SUA, 2001-2015

Grupul de țări	Fluxurile comerciale	În mediu pe ani:	
		2001-2007	2008-2015
UE	export	116310	329326,6
	import	92226,29	220070,2
CSI	export	320812,6	361665,9
	import	101087,4	285314
OCDE	export	38378,97	123933,5
	import	47199,53	84888,59
Alte țări	export	10097	35422,33
	import	16895,7	36422,7
Total	export	472124,4	840415,3
	import	254429,9	657164,7

Sursă: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică (2017), <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>

În ceea ce privește țările UE, distribuția geografică rămâne stabilă, principalul partener comercial fiind România. Alți parteneri comerciali din rândul țărilor UE sunt Italia, Marea Britanie, Germania, Polonia, Franța, Grecia și Austria. Exporturile agroalimentare în aceste țări au o pondere de 85% din totalul exporturilor pe piața UE. Majorări în exporturi au fost înregistrate în toate țările UE, în special în Italia și Polonia, urmate de Grecia.

Sursa: calculele autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică (2017) <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>,

Figura 1. Indicele GL al comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare dintre Republica Moldova și principalii parteneri comerciali (în mediu, 2011-2015)

În privința importurilor agroalimentare din EU, o pondere semnificativă o au România, Germania, Grecia, Italia, Franța, Ungaria și Olanda (67%). În relație cu majoritatea țărilor UE se înregistrează o balanță comercială pozitivă, cu excepția Ungariei și Olandei.

Analiza comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare în Republica Moldova este bazată pe calcularea indicelui GL în relație cu toți partenerii comerciali și grupe de țări (UE, CSI, OCDE și altele).

Conform rezultatelor obținute ale indicelui GL, nivelul comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare în Republica Moldova este destul de înalt, din totalul comerțului în acest sector 78% este de tip intraindustrial (fig. 1).

Pe parcursul perioadei analizate, indicele GL are tendința de descreștere pentru țările UE și de majorare pentru țările CSI (fig. 1). Tendința de diminuare a exporturilor către țările UE poate fi explicată

Tabelul 3. Comerțul intraindustrial pe grupe de mărfuri dintre Republica Moldova și ceilalți parteneri comerciali, 2001-2015

Codul HS	2001-2007	2008-2015	2001-2015
01 Animale vii	72,3	66,9	69,4
02 Carne și organe comestibile	50,1	52,5	51,3
03 Pește și crustacee, moluște și alte nevertebrate acvatice	3,9	0,58	2,1
04 Lapte și produse lactate; ouă de păsări; miere naturală; produse comestibile de origine animală, nedenumite și necuprinse în altă parte	69,3	46,09	56,9
05 Alte produse de origine animală, nedenumite și necuprinse în altă parte	8,1	17,9	13,3
06 Plante vii și produse de floricultură; tuberculi, rădăcini și alte părți similare de plante, flori retezate și alte verdețuri decorative floricole	37,6	25,5	31,2
07 Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	62,2	52,4	57,02
08 Fructe comestibile și nuci; coji de citrice și de pepeni	39,7	51,3	45,9
09 Cafea, ceai, mate și condimente	13,7	9,02	11,2
10 Cereale	43,6	30,4	36,5
11 Produse ale industriei morăritului; malț; amidon; inulină; gluten de grâu	6,8	9,02	7,9
12 Seminte și fructe oleaginoase; seminte și fructe diverse; plante industriale și medicinale; paie și furaje	67,3	34,06	49,5
13 Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vegetale	1,3	4,4	3,01
14 Materiale pentru împletit și alte produse de origine vegetală, nedenumite și necuprinse în altă parte	67,5	39,1	52,3
15 Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii lor; grăsimi alimentare prelucrate; ceară de origine animală sau vegetală	44,2	53,4	49,1
16 Preparate din carne, din pește sau din crustacee, moluște sau alte nevertebrate acvatice	52,5	4,9	27,1
17 Zahăr și produse zaharoase	76,7	71,8	74,1
18 Cacao și produse din cacao	24,8	28,4	26,8
19 Preparate pe bază de cereale, făinuri, amidonuri sau lapte; produse de patiserie	46,5	45,1	45,8
20 Preparate din legume, fructe sau din alte părți de plante	35,3	57,2	47,04
21 Preparate alimentare diverse	18,7	17,7	18,2
22 Băuturi alcoolice, fără alcool și oțeturi	24,9	45,7	36,02
23 Reziduuri și deșeurii ale industriei alimentare; nutrețuri pentru animale	74,2	82,5	78,7
24 Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați	54,6	43,6	48,7
01-15 Produse agricole	82,5	79,6	81,0
16-24 Produse alimentare	58,3	96,6	78,8
01-24 Total produse agricole și alimentare	67,6	87,6	78,3

Sursă: calculele autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică (2017) <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>

prin competitivitatea joasă a produselor agroalimentare din Republica Moldova, ceea ce creează impedimente pentru intrarea pe acele piețe. Tendința de majorare în relațiile cu țările CSI poate fi explicată prin majorarea importurilor din aceste țări, în principal din Ucraina.

Pentru unele produse rezultatele indicelui GL prezintă variații înalte în timp, ceea ce reflectă schimbările structurale în comerțul agroalimentar al Republicii Moldova (tab. 3). Magnitudini înalte și medii ale comerțului intraindustrial sunt observate la următoarele mărfuri: HS01, HS02, HS04, HS07, HS08, HS12, HS14, HS17, HS19, HS20, HS24. Niveluri joase ale comerțului intraindustrial sunt prezente pentru: HS03, HS05, HS09. Majoritatea produselor care au un nivel scăzut al indicelui GL sunt importate.

După Kandogan (2003), comerțul intraindustrial este mai comun în sectorul cu o producție semnificativ diferențiată, pe când comerțul interindustrial este mai mult caracteristic produselor standardizate.

Tabelul 4. *Alocarea comerțului marginal intraindustrial cu produse agroalimentare al Republicii Moldova pe grupe de țări, 2001-2015*

Gupa de țări	Indicele	2001-2007	2008-2015
UE	A	0.73	0.17
	B	1.01	0.81
CSI	A	1.96	0.97
	B	-1.56	0.01
OCDE	A	0.65	0.91
	B	0.47	-0.08
Altele	A	1.18	1.58
	B	-0.16	0.58
Total	A	1.36	0.27
	B	-0.68	1

Sursă: calculele autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică (2017) <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>

Măsurarea dimensiunii comerțului intraindustrial prin intermediul indicelui GL nu include potențialele costuri de ajustare. De aceea pentru a suplini analiza intraindustrială tradițională utilizăm măsuri ale comerțului intraindustrial marginal (MIIT), care, după Brulhart (1994), este estimat prin intermediul indicilor A și B (tab. 4).

Valorile indicelui A sunt mai mari pentru țările CSI în prima perioadă analizată și se micșorează ulterior la 0,97. O tendință de diminuare este valabilă și pentru țările UE. Valori înalte înregistrează și alte țări cu o tendință de creștere. În general, toate valorile indicelui A în ambele perioade sunt joase, ceea ce indică că majoritatea schimbărilor în fluxurile comerciale au fost de natură interindustrială și, probabil, au generat costuri de ajustare înalte.

Indicele B măsoară performanța comerțului sectorial și a comerțului marginal intraindustrial (tab. 4). La valorile indicelui B, toate grupele de țări, cu excepția OCDE, înregistrează scor negativ în prima perioadă, indicând că au existat mai multe produse agricole și alimentare de performanță joasă. În următoarea perioadă majoritatea are valori pozitive ale indicelui B, ceea ce indică că poziția Republicii Moldova pe acele piețe s-a îmbunătățit și întărit substanțial. Este observată și o creștere a poziției comerciale a țării pe piețele agricole mondiale.

CONCLUZII

1. Nivelul comerțului intraindustrial cu produse agroalimentare în Republica Moldova este destul de înalt (78%). Rezultatele nivelului indicelui GL indică o diminuare în relațiile cu țările UE și o majorare față de țările CSI. Această tendință de diminuare cu țările UE, în ceea ce privește exporturile, este legată de competitivitatea joasă a produselor agroalimentare moldovenești, ceea ce îngreunează accesul și valorificarea acestei piețe. Pentru majoritatea grupelor de mărfuri, valorile indicelui GL indică o variabilitate înaltă în perioada analizată, ceea ce reflectă schimbările structurale în comerțul agroalimentar al Republicii Moldova.

2. În ambele perioade analizate, valorile indicelui A sunt joase, ceea ce arată că majoritatea modificărilor în fluxurile comerciale au fost de natură intraindustrială și, probabil, au generat costuri de ajustare înalte.

3. Rezultatele instabile ale comerțului intraindustrial marginal (indicele B) de la valori pozitive la negative arată că poziția Republicii Moldova pe aceste piețe s-a ameliorat și întărit pe parcursul anilor 2008-2015. Este observată și o creștere a poziției comerciale a țării pe piețele agricole mondiale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BLURHART, M. (1994). Marginal intra-industry trade: Measurement and the relevance for the pattern of industrial adjustment. In: *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 103(3), pp. 600-613.
2. GREENWAY, D., MILNER, C. (1983). On the measurement of intra-industry-trade. In: *Economic Journal*, vol. 93, pp. 900-908.
3. GREENWAY, D., MILNER, C. (2003). What have we learned from a generation's research on intra-industry trade?. *Leverhulme Centre for Research on Globalization and Economic Policy* (ed.). GEP Research Paper 2002/44.
4. GRUBEL, H.G., LLOYD, P.J. (1975). *Intra-industry trade: the theory and measurement of international trade in differentiated products*. New York: Wiley.
5. HAMILTON, C., KNIEST P. (1991): Trade liberalization, structural adjustment and intra-industry trade. In: *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 127(2), pp. 356-367.
6. KANDOGAN, T. (2003). Intra-industry trade of transition countries: trends and determinants. In: William Davidson Working Paper Nr 566.
7. LUKA, Oksana, LEVKOVICH, Inna. (2004). Intra-industry trade in agricultural and food products: the case of Ukraine. In: Discussion paper 78, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). Germany: Halle (Saale). 30 p. ISSN 1438-2172. Available: <http://ageconsearch.umn.edu/record/14923/files/dp040078.pdf>.
8. LEVKOVICH, I., HOCKMANN, H. (2007). Foreign Trade and Transition process in agri-food sector of Ukraine. In: Discussion paper 114, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). Germany: Halle (Saale). 30 p.
9. RUFFIN, Roy J. (1999). The nature and significance of intra-industry trade. In: *Economic and Financial Policy Review*, issue q IV, pp. 2-9.

Data prezentării articolului: 22.03.2017

Data acceptării articolului: 23.04.2017